

Södra Mellby

Distrikt Södra Mellby

Södra Mellby kyrka. Foto Jorchr/GFDL

HISTORIA

Mellby sockens vägnät var i äldre tider mycket dåligt, huvudleden gick över Esperödsliden genom Svinaberga till Tångdala och vidare mot Rörum. Det var där Linné färdades under sin Skånska resa i maj 1749. Lands vägen från Cimbritshamn till Brösarp gick 1762 genom Svineberga förbi Svabesholm och det fanns en träbro mellan Svineberga och Rörum. Det fanns inte så många vägförbindelser, västerut fick man fara över Åkars, Stubbaröd till S:t Olof, mot norr över Bästekille till Vitaby samt österut över Måns Måns backe till Kivik och över Kyrkbacken till Svinaberga. Mot söder gick vägen över Mellby hed och Nybromölla med anslutning till Svinabergavägen strax före Åtongarna. Enligt gamla kartor fortsatte vägen över Mellby hed vidare i rakt linje söderut över Grönamossarna i Rörum.

Södra Mellby kyrkbacke. Foto Kicki Näslund.

Mellan Mellby kyrkby och Svinaberga fick man ta den mycket branta Kyrkbacken ned över Dalängarna och upp igen över Jerusabacken. En viktig vägförbindelse var Prästavägen där prästen färdades till Vitaby. På 1880-talet anlades en ny huvudväg genom Skogsdala och Åtongarna mot Rörum. Gårdarna i gamla kyrkbyn Mellby låg längs bygatan med nummer 1 längst i nordost, sedan följde övriga gårdar i solvarv, de skiftade över gatan ovanför kyrkan med nr 12 på östra sidan och prästgården nr 13 på västra ned till nr 28 längst i nordväst. På liknande sätt låg gårdar och gatehus i Svinaberga längs den t-formade bygatan.

Enskiftesförättning genomfördes för Mellby by åren 1806-1811 då den gamla kyrkbyn mötte sitt öde och flertalet gårdar flyttades ut till de nya samlade skiftena.

I Skånes kalender 1878 kan man läsa: *Den största förmögenheten och största folkmängden äro samlade inom Kiviks fiskeläge, hvilket är ett af de mest betydande lägena i Kristianstads län. Det fiske, som mest bedrifves, är sillfisket.*

Lennart Håkansson, född 1918 berättar: *När jag var påg stod det en svinahudda framför nästan varje hus. Där hölls hushållsgrisarna som orsakade en mycket oangenäm lukt i hela Kåseberga. Min far som var ordförande i hälsovårdsnämnden såg till att svinahuddorna flyttades ned till Svinaberga. Det blev ett himla liv och många skällde ut min far för detta påhitt. Inledningsvis var alla emot denna utflyttning av grisahuddorna.*

Landsväg i Södra Mellby, 1956. Foto: Jvm.KBDB07342, Trafikverket.

PLATSER

Bästekille/Trumslagarestället, Baeste(danska)-keelae(danska) 1472, Bestekelle 1500, Bestakilla 1688, Bästekiälla 1703 och Bästekille 1767, förleden är bästa, ”lind” eller bäste, ”linddunge”. Ordet är en bildning till bast och erinrar om att linden var ett ekonomiskt intressant träd eftersom basten kunde användas för tillverkning av rep och snören. Bastekrage, från 1685, var ett rep för hängning. Senare leden är en böjningsform av killa, skånsk dialekt för källa.

Bökåkra hette Bøg Agger 1514, Bögieager 1611, Bökåckra 1777 och Bökåkra 1767. Namnet härleds av böke (böjd) = bokskog och ager = åker. Upptas 1663 som ett halvt hemman i Bornholms vederlag.

Dämmekull, skog.

Hjälmaröd, undersöktes arkeologiskt 1931 resp. 1948 och kan dateras till tidig medeltid.

Hällevik, Hellewyk 1713, efter en liten inbuktning av strandlinjen.

Karakås hette Karakaus 1688, Karekans 1754 och Karrekan 1874. Kara- från kar, troligen om utlagd rad av stenar, möjligen om typ av fast fiskredskap. Namnet har i skrift utsatts för svåra förvanskningar, bokstaven u har exempelvis av senare jordeboksskrivare uppfattats som n.

Kivik, Kywigh 1532. Tätorten har vuxit fram ur ett fiskeläge. Namnet kan i förleden innehålla ett äldre namn "Kipa" (till skånskt kipa 'rinna långsamt och ryckigt') på bäcken Skitnebäck (den smutsiga bäcken), som mynnar ut i en liten vik söder om hamnen i Kivik.

Alternativa tolkningar är kvi, trång väg mellan gårdsgårdar, inhägnad men det är ovisst om ordet funnits i trakten. Köja från Ångermanland avser fördjupning eller vik, av det har bildats koog uppslammad jord vid strandlinje. Kivik i Norge kommer från køygja, stam.

Korran/Skitne korra/Skitnebäcks korra, Skinne Kårra Sättet, 1688, Skinneboda 1874, namnet efter en vattensamling på stranden, eller en liten bäck som mynnar i denna. Skiten betydde smutsig.

Kortelshuvud, en höjd.

Linderödsåsen, Linderödsåsen har fått sitt namn efter sockennamnet Linderöd vilket i sin tur innehåller linde (lindbestånd) och ryd (röjning). Åsen utgör i likhet med många av de andra skånska åsarna en geologisk gräns, den så kallade Tornquistzonen. Sydvästra sidan är mjukt sluttande medan nordöstra sidan har skarpare förkastningsbranter med många erosionsdalar, till exempel Forsakar vid Degeberga.

Madmöllorna/Nybromölla/Bobbamöllorna. Bobbamöllorna sannolikt bål-, bro av plankor.

Nybromölla är även kallat Bobbamöllorna eller Madmöllorna. Neybrowmölle 1610 och Nybromölla 1688. Nybro och Mad kan härledas från en bro av plankor.

Stubbaröd benämns Stubberydh 1477, Støberøtt 1514, Stubberød 1550 och Stubbaröd 1688, syftar på stubbar efter röjning. Det upptar en fjärdedels hemman i Bornholms vederlag.

Södra Mellby, Mæthillby 1313, Hethelby 1344, Medelby 1351, Methilby 1400, Mielby 1472 och Melby 1500, maedhal- betyder i mitten befintlig, vilken bebyggelse som är utgångspunkt för namngivningen är inte klart, snarast tänker man på Grevlunda och Svinaberga, stora och

gamla byar men även Vitaby och Rörum kunde komma i fråga, by är en samling av gårdar. Sedan 1885 heter socknen officiellt Södra Mellby till åtskillnad från Norra Mellby.

Mellby tjesk – en gammal benämning på kuperad trädbevuxen och mager mark som inte är lämpad för odling. I tjesket fanns Lustigs dansbana som byggdes av skogvaktare Nils Månsson Lustig som hade ett hus i skogen 1890 och som var en duktig fiolspelare.

Skitnebäck, vattendrag, hette tidigare Kipa (danskt).

Stenshuvud, Enligt legenden fick berget sitt namn efter jätten Sten (förr kallad Stenhogubben) som bodde i Stenhogubbens grotta på bergets branta nordsida. Ett flertal folksägnar finns kopplade till jättens illdåd i trakterna.

Stubbaröd, Stubberydh 1477, stubbe och röjning.

Svabesholm, en kungsgård, Swabesholms Sätherij 1688, Swabesholms Kongsgård 1754 och Swabesholms Crono Säteri 1767. Förleden kommer antagligen av adelsmanen Mogens Svave (död 1610), länsman i Göinge som skrevs 1603 på Svavesholm i Hellby. Svave är både dopnamn och anses kunna vara en beteckning på person från Schwaben. Holm är ursprungligen en anläggning omgiven av vatten.

Svinaberga hette Suinbiargh 1313, Swynebergh 1462, Swinebergh 1496, Swinabiera 1663 och Swinaberga 1754. Förleden är svin och syftar eventuellt på vildsvin och berg på att orten ligger 123 m öh. Bebyggelsen i Svinaberga by ligger norr om vägen ned mot ”Jerusabacken”.

Tittutsättet, Tijtuts Sätt 1688, ligger strax norr om Kiviks hamn vid en liten trubbig udde, av titta ut.

Tostaröd, Taasterödt 1610, Tosterup 1663, på nyare kartor felaktiga formen Torstaröd eventuellt efter Torasteröd i Brösarp som 1874 har formen Torstaröd. Toste är gammalt kortnamn för Thorsten.

Tullekille, Tyllekilde 1525, förleden kan ursprungligen vara tulle, trädtopp, pinne, i vissa danska dialekter ”upphöjd markremsa utgörande ägo gräns”. Kille är en böjningsform av källa.

Vedalen, ett numera försvunnet naturnamn norr om Verkasåns mynning, vid dalen.

Åkarp hette Akathorp 1313, Ogerup 1530, Aagerup 1570, Åggerup 1663 och Åkarp 1703. Det finns ett femtontal i Skåne vilket vittnar om att Åke var ett populärt namn, efterleden betyder ”nybygge”.

Älvakullsdrätten, har namn efter backen Älvakullen på Killehusen.

Ängakåsen/Äsperödssätteret, innanför utbreder sig ängsmarker med bl a en skeppssättning.

Äsperöd hette Esperød 1530, Esperidtt 1547, Esperedaard 1656, Esperödh 1663, Esperöds mölla 1688 och Esperöd från 1767. Äspe = aspdunge. Kommer av aspdunge och röjning.

Öredrätten/Stenören innehåller ör, samling av lösa mindre stenar.

LÄS MER

Biskopsvisitationer i Skåne 1697, Landsarkivet i Lund skriftserie 2, sid. 133-135, 1991.

Bygd i förvandling - Bästekille under 150 år, Vuxenskolan i Österlen, 1982.

Bygd i förvandling, S Mellby, Svinaberga, Åkarp, 1989

Kivik, Ola Cappelin, 1983

Kiviksborna, Cappelin, O m.fl.

Kristianstads län 1762, Wallin, C. sid. 120-121. 1981

Kust och hav, Regionmuseet i Kristianstad, 2010

Linnés Skånska resa 1749, sid. 125-130. 1751

Skånes ortnamn, A:1, Bertil Ejder, 1958

Skånska orter och ord, Bengt Pamp, Malmö 1988

Södra Mellby och Vitaby i 1729 års sockenrelation, Odéen, A, YA 3/12 1977.

Södra Mellby kyrka, Åberg, G, 1973.

Södra Mellby, mitt i bästa biten av Österlen, Kurt Karlsson, 2004